

Рецензія

кандидата економічних наук, доцента
Лук'янової Олени Миколаївни
на дисертаційну роботу Ковальова Арсенія Юрійовича
на тему «Підвищення конкурентоспроможності послуг підприємств
залізничного транспорту в умовах цифрової економіки», представлену на
здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження. Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами

Конкурентоспроможність послуг підприємств залізничного транспорту набуває особливого економічного змісту в період, коли галузь одночасно забезпечує функціонування внутрішнього ринку, експортну логістику, мобільність населення та виконання критично важливих перевезень. Зміна вантажної бази, переорієнтація маршрутів, нерівномірність завантаження мережі, дефіцит інвестиційних ресурсів і зростання вимог користувачів до передбачуваності обслуговування істотно ускладнюють формування конкурентних переваг. За таких обставин ринкова оцінка перевізника залежить від здатності забезпечувати узгодженість операцій, стабільність строків, належний інформаційний супровід, зручність оформлення та взаємодію з іншими учасниками логістичного процесу.

Цифровізація змінює спосіб організації транспортного обслуговування, оскільки дані про замовлення, рух, стан ресурсів, відхилення та завершення операцій стають основою оперативних і стратегічних рішень. Електронний документообіг, системи відстеження, цифрові клієнтські сервіси, платформна координація та прогнозна аналітика здатні скорочувати непродуктивні витрати часу, знижувати кількість повторних процедур і підвищувати керованість перевізного циклу. Водночас ефект від їх застосування визначається станом інфраструктури, якістю вихідних даних, готовністю персоналу, фінансовою спроможністю та сумісністю інформаційних середовищ. Потреба у науково обґрунтованому виборі цифрових механізмів, які відповідають реальним обмеженням підприємств залізничного транспорту, визначає своєчасність проведеного дослідження.

Актуальність роботи посилюється її спрямованістю на поєднання економіки транспортних послуг, логістичного управління, оцінювання ресурсної готовності та прогнозування наслідків цифрових змін. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до положень Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року та операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках, Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року, Стратегії розвитку та розбудови прикордонної інфраструктури з країнами Європейського Союзу та Республікою Молдова до 2030 року, Плану України в межах Ukraine Facility та Стратегії розвитку Харківської області на 2021–2027 роки. Європейські орієнтири

враховано через положення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, вимоги щодо розвитку мережі TEN-T та електронної інформації про вантажні перевезення. Зазначене підтверджує відповідність обраної теми сучасним завданням модернізації транспортного комплексу, цифрової інтеграції та відновлення економіки України.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації характеризуються належним ступенем обґрунтованості, що забезпечено послідовністю дослідницької побудови, відповідністю застосованих методів поставленим завданням та використанням різних за походженням інформаційних джерел. Мета роботи конкретизована шістьма взаємопов'язаними завданнями, виконання яких охоплює понятійне уточнення конкурентоспроможності послуг підприємств залізничного транспорту, дослідження цифрових механізмів, діагностику умов функціонування транспортного ринку, обґрунтування цифрово-інституційних передумов, формування системи оцінювання та визначення перспективних напрямів підвищення конкурентоспроможності.

Теоретичну основу становлять положення економічної теорії, теорії конкуренції і конкурентних переваг, теорії послуг, транспортної логістики, стратегічного управління, цифрової та платформної економіки. Історико-логічний, абстрактно-логічний і системно-структурний методи використано для формування категоріального апарату, розкриття структури конкурентоспроможності та систематизації чинників її формування. Контент-аналіз і порівняльний метод забезпечили опрацювання стратегічних документів, міжнародних матеріалів і характеристик цифрового середовища України та країн Європейського Союзу. Економіко-статистичний і коефіцієнтний аналізи застосовано під час дослідження транспортної роботи, вантажної бази, пасажирських перевезень і фінансово-ресурсного стану перевізника.

Методичний блок дисертації побудовано на поєднанні індексного оцінювання, нормування показників, зваженого агрегування, експертного визначення ваг, багатокритеріального зіставлення цифрових механізмів, ресурсного коригування, прогнозно-сценарного аналізу та перевірки чутливості. Узгодженість експертних ранжувань підтверджено коефіцієнтом конкордації Кендалла із перевіркою статистичної значущості. У додатках наведено паспорти показників, вихідні дані, анкети, індивідуальні експертні оцінки, ресурсні коефіцієнти, сценарні параметри й контрольні розрахунки. Такий спосіб представлення матеріалу дозволяє простежити походження підсумкових оцінок і перевірити основні етапи авторської процедури.

Інформаційна база охоплює нормативно-правові та стратегічні документи України і Європейського Союзу, статистичні матеріали державних органів, дані міжнародних організацій, фінансову звітність та галузеві відомості АТ «Укрзалізниця», інформацію транспортних і логістичних операторів, результати власного експертного дослідження. Аналітичний період 2018–2025 років відображає стабільні довоєнні умови, пандемічні обмеження та воєнну

перебудову транспортного ринку. Зіставлення статистичних, фінансових і експертних результатів, а також окрема перевірка вантажного та пасажирського напрямів підвищують достовірність сформульованих висновків.

Логіка роботи є завершеною: теоретичні положення першого розділу визначили зміст подальшого оцінювання, аналітичні результати другого розділу дозволили локалізувати втрати часу, інформації та операційної узгодженості, методичні розробки третього розділу забезпечили зіставлення цифрових альтернатив і обґрунтування їх черговості. Висновки до розділів відповідають представленому матеріалу, а загальні висновки відображають виконання поставлених завдань. Сукупність використаних методів і фактичних даних дає підстави оцінити наукові результати як аргументовані та достовірні.

3. Наукова новизна отриманих у дисертаційній роботі результатів

Дисертаційна робота містить наукові результати, що розвивають теоретичні положення щодо конкурентоспроможності послуг підприємств залізничного транспорту та удосконалюють методичне забезпечення вибору цифрових механізмів. Основні положення наукової новизни мають достатнє теоретичне, аналітичне й розрахункове обґрунтування.

Удосконалено теоретичні положення щодо трактування конкурентоспроможності послуг підприємств залізничного транспорту. Авторське визначення, структурні складові та систематизацію чинників наведено на с. 72–80. Конкурентоспроможність розглянуто через поєднання параметрів, які оцінює користувач, характеристик перевізного процесу та можливостей підприємства забезпечувати належний результат обслуговування. Такий підхід охоплює часові, вартісні, безпекові, сервісні, інформаційні й логістичні характеристики послуги.

Набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо впливу цифровізації, цифрових механізмів і платформних рішень на конкурентоспроможність послуг підприємств залізничного транспорту, викладені на с. 90–106. Електронний документообіг, відстеження, цифрову координацію, клієнтські сервіси та аналітичні інструменти пов'язано з відповідними операціями перевізного циклу. Платформну взаємодію розкрито як засіб узгодження даних і дій перевізника, станцій, терміналів, клієнтів та суміжних операторів.

Удосконалено наукове обґрунтування цифрово-інституційних умов підвищення конкурентоспроможності, досліджених на с. 111–126 та узагальнених на с. 241–242. До них віднесено сумісність інформаційних систем, стандартизацію даних, якість електронних процедур, захист інформації, доступність цифрових сервісів, компетентність персоналу та розподіл відповідальності. Цифрову готовність підприємства розкрито з урахуванням технологічних, нормативних, кадрових і організаційних передумов.

Розвинено наукові положення щодо забезпечення конкурентоспроможності в умовах кризової нестабільності та воєнних ризиків. Аналіз на с. 127–175 охоплює динаміку транспортної роботи, зміну структури потоків, стан вантажної бази, фінансові можливості перевізника та міжвидові

умови. Визначено операції, у яких виникають прості, повторні погодження, документальні та інформаційні розриви. Отримані результати стали основою для обґрунтування напрямів цифрового впливу.

Методичне значення мають науково-прикладні положення щодо використання прогнозової та сценарної аналітики, представлені на с. 180–224. Запропонований підхід поєднує показникову діагностику, експертне оцінювання, ресурсне коригування, сегментну перевірку та аналіз чутливості. Розрахунки дозволяють зіставити очікуваний ефект цифрових механізмів із готовністю підприємства до їх реалізації. Перевірка пасажирського напрямку підтвердила залежність цифрових пріоритетів від особливостей окремого сегмента.

Подальшого розвитку набули положення щодо перспективних напрямів підвищення конкурентоспроможності послуг підприємств залізничного транспорту, викладені на с. 225–235. Обґрунтована послідовність передбачає формування цифрової основи перевізного циклу, розвиток електронної взаємодії, удосконалення координації та застосування прогнозно-аналітичних інструментів. Урахування ресурсної й інформаційної готовності, строків реалізації, інтеграційної складності та ризиків посилює практичну спрямованість рекомендацій.

Представлені результати утворюють послідовну систему. Уточнення змісту конкурентоспроможності визначає напрями її оцінювання, економічна діагностика розкриває проблемні операції, багатокритеріальне оцінювання забезпечує вибір цифрових механізмів, сценарна перевірка визначає умови їх застосування. Наукові положення відповідають меті дослідження та підтверджують особистий внесок здобувача у розвиток економіки підприємств залізничного транспорту.

4. Теоретичне і практичне значення отриманих результатів дослідження

Теоретичне значення результатів полягає у розвитку положень щодо конкурентоспроможності послуг підприємств залізничного транспорту, цифрових умов її формування та ролі інформаційної взаємодії у перевізному процесі. Запропонований підхід поєднує оцінений користувачем результат обслуговування з інфраструктурними, організаційними, ресурсними й цифровими можливостями підприємства. Систематизація цифрових механізмів розкриває їх вплив на тривалість операцій, інформаційну прозорість, координацію учасників та якість управлінських рішень.

Методична цінність визначається розробленням процедури оцінювання конкурентоспроможності, зіставлення цифрових механізмів, урахування ресурсної готовності та сценарної перевірки пріоритетів. Запропонований інструментарій може використовуватися у вантажному й пасажирському сегментах для визначення проблемних операцій, вибору першочергових заходів і контролю параметрів транспортного обслуговування.

Практичне значення підтверджено використанням результатів у виробничому підрозділі «Вокзал станції Харків-Пасажирський» філії «Вокзальна компанія» АТ «Укрзалізниця» (довідка про впровадження б/н від

04.12.2025), виробничому підрозділі «Служба роботи станцій» регіональної філії «Південна залізниця» АТ «Укрзалізниця» (акт № 03/26 від 20.01.2026), Департаменті економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 0610-26/2365 від 28.04.2026) та освітньому процесі Українського державного університету залізничного транспорту («Цифрова економіка та менеджмент інформаційних технологій», «Стратегічне управління на залізничному транспорті», «Управління якістю транспортних послуг», «Управління конкурентоспроможністю на підприємствах залізничного транспорту» тощо, акт від 27.02.2026).

5. Оцінка повноти викладення дослідження в опублікованих роботах

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження висвітлено у 28 наукових працях, серед яких сім статей у наукових фахових виданнях України, матеріали конференції у науковому виданні іншої держави, включеному до міжнародної наукометричної бази Scopus, одна стаття в іншому науковому виданні та дев'ятнадцять тез доповідей на науково-практичних конференціях. Загальний обсяг публікацій становить 10,13 друкованого аркуша, з яких особисто здобувачеві належить 6,28 друкованого аркуша.

Зміст статей і матеріалів конференцій відповідає основним теоретичним, аналітичним і методичним результатам дисертації. Наукові положення пройшли апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, що забезпечило належну апробацію у фаховому середовищі.

Ретельне ознайомлення з дисертацією та науковими публікаціями Ковальова А. Ю. дозволяє зробити висновок, що положення, винесені на захист і віднесені до наукової новизни, повною мірою відображені в опублікованих працях. Кількість і зміст публікацій відповідають вимогам пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341, від 19 травня 2023 р. № 502 та від 3 травня 2024 р. № 507.

6. Структура та зміст дисертаційної роботи

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 327 сторінок, у тому числі 213 сторінок основного тексту. Матеріали дослідження представлено у 33 рисунках і 40 таблицях, робота містить 9 додатків, список використаних джерел налічує 278 найменувань. Структура відповідає меті та завданням дослідження і забезпечує послідовний перехід від теоретичного опрацювання проблематики до аналітичного обґрунтування, методичного оцінювання та практичних рекомендацій.

У вступі розкрито актуальність теми, її зв'язок зі стратегічними документами, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт, предмет, методи й інформаційну базу, представлено положення наукової новизни, практичне значення, особистий внесок, апробацію та відомості про публікації.

Перший розділ «Теоретичні засади формування конкурентоспроможності послуг підприємств залізничного транспорту в умовах цифрової економіки»

містить дослідження еволюції поглядів на конкуренцію, конкурентоспроможність підприємства і джерела конкурентних переваг, а також визначення особливостей їх прояву на залізничному транспорті (с. 45–62). Подальший аналіз економічної природи транспортного обслуговування став основою для уточнення змісту конкурентоспроможності послуг, обґрунтування структурних складових і систематизації чинників її формування (с. 63–80). На с. 81–106 узагальнено цифрові механізми, платформи, клієнтські сервіси, засоби моніторингу, координації та аналітичної підтримки. Розділ формує цілісне теоретичне підґрунтя подальшої діагностики.

Другий розділ «Діагностика ринкового середовища та міжвидових умов конкурентоспроможності послуг підприємств залізничного транспорту» розпочинається порівнянням цифрових, інституційних та інфраструктурних характеристик України і країн Європейського Союзу (с. 111–126). На с. 127–156 проаналізовано транспортну роботу, регіональну структуру потоків, вантажну базу, пасажирські перевезення та фінансово-ресурсний стан перевізника. Міжвидове дослідження на с. 157–175 дозволило визначити конкурентні переваги й обмеження залізничного транспорту, а також операції, у яких виникають часові, документальні, інформаційні та координаційні втрати. Результати розділу мають виразну логістичну спрямованість і забезпечують фактичну основу методичних розробок.

У третьому розділі «Методичне забезпечення вибору та впровадження цифрових механізмів підвищення конкурентоспроможності послуг підприємств залізничного транспорту» сформовано систему з 21 показника за сімома блоками, визначено правила нормування, локальні та блокові ваги й розраховано інтегральні оцінки (с. 180–198). Багатокритеріальне зіставлення цифрових механізмів, ресурсне коригування та окрема перевірка пасажирського напрямку наведені на с. 198–216. Прогнозно-сценарна перевірка на с. 216–224 дозволила оцінити стійкість пріоритетів за різних умов транспортного ринку. На с. 225–235 узагальнено перспективні напрями цифрового оновлення. Розрахункова частина демонструє зв'язок між діагностованою проблемою, цифровим рішенням, ресурсною передумовою та очікуваною зміною параметрів обслуговування.

Загальні висновки узагальнюють результати виконання поставлених завдань. Додатки містять вихідні значення, паспорти показників, експертні матеріали, сценарні розрахунки та документи про використання результатів. Текст викладено державною мовою у науковому стилі, понятійний апарат використано коректно, таблиці, рисунки й формули змістовно пов'язані з основним матеріалом. Обсяг та оформлення дисертації відповідають наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 р. № 759.

7. Відсутність порушень академічної доброчесності

Аналіз дисертаційної роботи, наукових публікацій та звіту про перевірку тексту дає підстави констатувати самостійність виконаного дослідження. Ідеї, положення, статистичні відомості й результати інших авторів супроводжуються

належними посиланнями, джерела даних зазначені, особистий внесок здобувача у працях, підготовлених у співавторстві, конкретизований.

Ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації або неправомірного привласнення наукових результатів не виявлено. Наявність у додатках вихідних даних, анкет, експертних матриць і проміжних розрахунків підтверджує прозорість дослідницької процедури. Дисертація відповідає принципам академічної доброчесності та може бути оцінена як самостійна кваліфікаційна наукова праця.

8. Дискусійні положення та зауваження до роботи

Позитивно оцінюючи теоретичний рівень, методичне забезпечення та практичну спрямованість дисертації, вважаю доцільним звернути увагу на окремі положення, які можуть стати предметом подальшого дослідження.

1. На с. 90–106 цифрові платформи розглядаються як середовище взаємодії учасників перевізного процесу. Водночас недостатньо чітко визначено ознаки, за якими цифрову платформу можна відрізнити від інформаційної системи, електронного сервісу або сукупності інтегрованих програмних рішень.

2. У першому розділі застосовуються поняття «цифрові технології», «цифрові інструменти», «цифрові механізми» та «платформні рішення». Відмінності між ними розкрито недостатньо чітко, що ускладнює визначення змісту цифрового механізму як основного об'єкта подальшого оцінювання.

3. Вартісний параметр послуги на с. 165–166, 168–169, 172 потребує детальнішого розкриття у вантажному сегменті. Розмежування тарифної складової, додаткових зборів, термінальних операцій і витрат у суміжних ланках маршруту дозволило б точніше оцінити сукупні витрати клієнта.

4. У третьому розділі на с. 225–235 обґрунтовано поетапну реалізацію цифрових механізмів. Дискусійним залишається питання щодо умов переходу між окремими етапами з урахуванням фінансових можливостей підприємства, стану інформаційних систем і готовності персоналу. Детальніша конкретизація таких умов посилила б практичну визначеність запропонованої дорожньої карти.

5. У дисертації наявні окремі технічні та редакційні недоліки. Зокрема, подекуди спостерігається неоднакове оформлення скорочень і цифрових позначень, перевантаженість окремих таблиць і рисунків, а також поодинокі неточності у розміщенні посилань на ілюстративний матеріал.

Зазначені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, визначають можливі напрями подальшого поглиблення дослідження та не знижують його наукової новизни, теоретичної цінності й практичного значення.

9. Загальний висновок до дисертаційної роботи та відповідність дисертації встановленим вимогам

На основі всебічного аналізу рукопису дисертації, наукових публікацій, матеріалів апробації та документів про практичне використання результатів необхідно констатувати, що дисертаційне дослідження Ковальова Арсенія Юрійовича на тему «Підвищення конкурентоспроможності послуг підприємств залізничного транспорту в умовах цифрової економіки» є самостійною, завершеною та змістовною науковою працею. У роботі на належному

теоретичному і методичному рівнях розв'язано актуальне наукове завдання щодо розвитку положень, удосконалення методичних засад і розроблення практичних рекомендацій з оцінювання конкурентоспроможності послуг підприємств залізничного транспорту, вибору цифрових механізмів і визначення черговості їх упровадження.

Одержані результати характеризуються науковою новизною, обґрунтованістю, достовірністю та практичною спрямованістю. Мета дослідження досягнута, поставлені завдання виконані, основні положення достатньо повно висвітлені у публікаціях і пройшли апробацію у фаховому середовищі. Здобувач продемонстрував здатність самостійно формулювати наукові завдання, обирати адекватні методи, опрацьовувати статистичні, фінансові й експертні дані, проводити економічне оцінювання та формувати аргументовані рекомендації.

За актуальністю, структурою, повнотою викладу матеріалу, науковою новизною, практичною цінністю та рівнем апробації дисертаційна робота Ковальова Арсенія Юрійовича «Підвищення конкурентоспроможності послуг підприємств залізничного транспорту в умовах цифрової економіки» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 р. № 759, та положенням постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341, від 19 травня 2023 р. № 502 та від 3 травня 2024 р. № 507.

Ковальов Арсеній Юрійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент:

доцент кафедри менеджменту,
публічного управління та HR-технологій
Українського державного університету
залізничного транспорту,
кандидат економічних наук, доцент

Олена ЛУК'ЯНОВА